

Pridošlice i oblici integracije u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji*

U radu se analizira fenomen pridošlica u srednjovjekovnoj Slavoniji u razdoblju 14. i prve polovice 15. stoljeća. Autor u uvodnom dijelu rada ocrtava temeljne parametre za razmatranje fenomena pridošlica, najprije iznoseći opaske na razlike u oblikovanju plemićkih zajednica srednjovjekovne Hrvatske te srednjovjekovne Slavonije. U potonjoj pak kao okvir analize uzima Križevačku s jedne te Zagrebačku županiju s druge strane, te se kao predmet raščlambe uzima srednje plemstvo. Uvodni dio zaključuje se općenitim razmatranjima o pitanjima identiteta i integracije u novu sredinu. Nakon toga se razmatraju brojevi pridošlih obitelji i objema županijama te se pritom pristupa središnjem dijelu rada u kojem se razmatraju slučajevi pridošlih obitelji. Analiza navedenih obitelji pridošlica pokazuje značajne razlike između Zagrebačke i Križevačke županije, kako u broju tako i u snazi integracije pridošlica.

Ključne riječi: pridošlice; integracija; identitet; društvene mreže; srednjovjekovna Slavonija; Zagrebačka županija; Križevačka županija

Uvod

U ožujku 1367., četiri godine nakon što je zamjenom s kraljem za utvrdu Ključ dobio utvrdu Brštanovac u Križevačkoj županiji, Vlatko Vukoslavov iz roda Hrvatinića pred kraljem se tužio kako je u Slavoniji pridošlica (*advena*) te da ga mnogi lokalni plemići i drugi stanovnici žele, prešućujući ih, lišiti njegovih (posjedovnih) prava.¹ Osim što je

* Ovaj rad nastao je u sklopu projekta Hrvatske zaklade za znanost „Anžuvinski archiregnum u srednjoistočnoj i jugoistočnoj Europi u 14. stoljeću: pogled s periferije“ (HRZZ IP-2019-04-9315).

¹ „...Quod quia ipse in regno nostro Sclavonie advena existet, ideo nonnulli nobiles et alii incole dicti regni Sclavonie sub taciturnitatis silentio eundem suo iure privare volentes...“, Thallóczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, 343.

jedna od rijetkih prilika u kojoj se u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji pridošle plemiće označava upravo pojmom *advena*, Vlatkov slučaj dobro ocrtava neke od temeljnih problema koji su stajali pred većinom pridošlica, uzrokovanih u prvom redu nedostatkom društvenih veza i lokalnog znanja potrebnih za funkcioniranje u novoj sredini. Nastojeći rasvijetliti iskustva pridošlica poput Vlatka, rad se fokusira na prostor srednjovjekovne Slavonije u razdoblju 14. i prve polovice 15. stoljeća. Donja vremenska granica naročito je važna kao početna točka istraživanja u slučaju Zagrebačke županije. Naime, na tom je prostoru izgradnju lokalne oligarhijske strukture moći Babonića pratilo i istiskivanje ugarskog plemstva koje je na tom prostoru tijekom 13. st. dolazilo do posjeda putem kraljevskih darovnica ili banske časti, odnosno njihovom kombinacijom.² Gornja vremenska granica, sredina 15. stoljeća, vrijeme je pak kada osmanski pritisak sve više utječe na mobilnost stanovništva, s vremenom postajući najvažniji faktor duboke preobrazbe prostora Hrvatskog Kraljevstva.³ Unutar tog perioda razmatrat će se nekoliko studija slučaja plemićkih obitelji kako bi se odgovorilo na pitanja o identitetu i integraciji srednjeg plemstva koje dobiva posjede u Slavoniji, što je bio preduvjet za pripadnost lokalnoj plemićkoj zajednici. U određivanju pak pripadnosti plemićkih obitelji srednjem plemstvu uvelike sam se vodio modelom koji je razvio T. Pálosfalvi, naravno (u)koliko je to bilo moguće, jer je, na primjer, vrlo teško na temelju izvornog materijala iz 14. stoljeća dobiti uvid u neke od parametara kroz koje je on razmatrao društveni status pojedinaca u 15. stoljeću. Pritom mi je označavanje pojedinaca pojmom *magister* služilo kao polazišna točka, u prvom redu jer otkriva percepciju suvremenika o nečijem društvenom položaju.⁴

Oslonac za razumijevanje situacije Vlatka i drugih pridošlica u kasnosrednjovjekovnoj Slavoniji tek je donekle moguće pronaći u hrvatskoj historiografiji, prvenstveno jer je fokus medievista bio gotovo isključivo usmjeren na gradska društva, gdje opet prednjače studije usmjerene na dalmatinske gradove.⁵ Razmatranje pridošlica i njihove integracije u novu društvenu okolinu kada je u pitanju plemstvo, naročito ono u srednjovjekovnoj Slavoniji, otvara sasvim nove i drukčije probleme i perspektive u odnosu na gradska društva, ne ponajmanje jer zahtijeva i razmatranje etničkih identiteta, što predstavlja veliki izazov za istraživača srednjovjekovne Slavonije. Tek nekoliko riječi bit će dovoljno kako bi se na to ukazalo te kako bi se ocrtale razlike koje u tom pogledu Kraljevinu Slavoniju (*regnum Slavoniae*) dijele od Kraljevine Hrvatske (*regnum Croatiae*).

2 Tema je to koju obrađuje Mladen Ančić u monografiji koju priprema te mu se ovom prilikom zahvaljujem na uvidu u rukopis.

3 Problem kojim se najiscrpnije bavio Ivan Jurković; ovdje navodim tek njegovu doktorsku disertaciju: „The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance“.

4 Od tud na primjer proizlazi i priključivanje Zrinskih, Tööttösa i Lipovečkih u red srednjeg plemstva prije nego magnata kako to čini Miljan, „Plemićko društvo“, 25. Analiza nižeg plemstva zahtijevala bi sasvim drukčiju raspravu, gdje bi se doseljenje tog sloja u Slavoniju trebalo razmatrati od 13. stoljeća, i to kroz uvid koji npr. pruža slučaj rovišćanskih predijalaca, za koje vidi: Szeberényi, „Plemići, predijalci i *iobagiones castris* Rovišća“, 31-55, no koji ne uviđa pune mogućnosti koje tumačenje materijala vezanog uz njih otvara, za što vidi opaske u: Ančić, „*Gradu kmeti ili iobagiones castris*“, 124-125.

5 Sukus tih tendencija vidljiv je u nedavno objavljenom zborniku: Benyovsky Latin, Pešorda Vardić, *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages*.

Naime, izvori koji stoje na raspolaganju istraživačima Slavonije gotovo su u potpunosti javnopravnog karaktera i mahom se tiču posjedovnih pitanja, pa u njima pitanja identiteta, tako i onog etničkog, tek povremeno izbijaju na vidjelo. Kada je u pitanju iskaz etničkog identiteta na kolektivnoj razini, takve prilike su izrazito rijetke. O Hrvatima u Slavoniji, što nije slučajno, govori tek nekolicina izvora vezanih uz plemićki rod Babonića na vrhuncu njihove moći na prijelomu 13. i 14. stoljeća. Za kasnija razdoblja o Hrvatima, s dozom negativnosti, piše u svojoj kronici János Thuróczy, a spominju ih i poneki drugi izvori.⁶ *Hungari* se jednako tako vrlo rijetko javljaju kao kolektivna oznaka, kao i slučajevi kada se govori o strancima, *hominibus extraneis*, Nijemcima i Česima na primjer.⁷ Kada su u pitanju naznake identiteta pojedinaca pridjevci koji dolaze kao neka vrsta nadimka donekle su češći, pa se mogu naći osobe koje se nazivaju *Croatus* (*Horvat*), *Hungarus*, *Italicus*, *Gallicus*, *Sclavus* (*Toth*), *Teutonicus* (*Nemeth*), *Bosnyak*. Ove krajnje mršave naznake (etničkih) identiteta mogu se dijelom objasniti s naravi dokumentacije, no usporedba s Hrvatskom (*regnum Croatiae*) otkriva kako to nije jedini uzrok tome. Naime, iako bogatija narativnim vrelima koja nam otkrivaju daleko više o identitetima, i u Hrvatskoj je većina dokumentacije slične naravi kao ona u Slavoniji.⁸ No, postoji značajna razlika – etnički diskurs u slučaju Hrvatske prožima i takvu vrstu dokumenata. Naime, od kraja 13. i prve polovice 14. stoljeća jedan od temelja *regni Croatiae* i pripadajuće plemićke zajednice, pravo i običaji, iskazivani su kroz etnički diskurs, u javnopravnim dokumentima izbija na vidjelo i viđenje te zajednice kao zajednice porijekla, a ta dokumentacija upućuje i na daleko širi fenomen specifičan za Hrvatsku – bujanje uporabe vernakulara, koji se počinje nazivati hrvatskim jezikom.⁹ Ukoliko je u Slavoniji i postojala tendencija prema razvitku vernakularne pismenosti, čiji je nositelj bio benediktinski red, ona je možda čak i svjesno krajem 11. i u 12. stoljeću prekinuta te je latinski ostao jedini jezik pismenosti – iznimno se rijetko u Slavoniji mogu susresti glagoljaši.¹⁰ Nadalje, prava i običaji, kao temelj plemićke zajednice slavonskog plemstva, iskazivani su kao običaji *regni Slavoniae*, odnosno nema naznaka kako se ta zajednica zamišljala kroz zajedničko porijeklo, kao hrvatsko plemstvo.¹¹ U konačnici, riječ je o

6 O Babonićima vidi više u: Smičiklas et al., *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (dalje: CD), vol. 6, br. 365, str. 431; CD 6, br. 340, str. 402; CD 11, br. 365, str. 485; Thuróczy, *Chronicle of the Hungarians*, 34-36; Kammerer, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*, vol. 8, br. 79, str. 100-101.

7 CD V, br. 820, str. 329; MNL OL DL103608.

8 Majnarić, *Plemstvo zadrarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*, 41-43.

9 Ančić, „From the ‘Demigod’ King to the First Ideas about a ‘National’ Kingdom“, 100-109; Ančić, „Dva teksta iz sredine 14. stoljeća“, 192-198; Majnarić, *Plemstvo zadrarskog zaleđa*, 82-90, 102-123; Majnarić, „Vazda ljublaše pravdu s našimi pr’vimi“, 289-319; Kolanović, „Hrvatsko običajno pravo“, 85-97.

10 Ančić, „Desetljeće od godine 1091. do 1102. u zrcalu vrela“, 246-247; te donekle opreznije u: Ančić, „Dva teksta“, str. 185, fus. 129; za rijetke spomene glagoljaša (*glagolita* u izvorima) vidi: *Isto*, 187, fus. 138.

11 Za Slavoniju kao zajednicu običaja (*Land*) vidi: Margetić, *Zagreb i Slavonija: izbor studija*, 89-101.

zajednici koja nema etničko ime.¹² Razlozi su to iz kojih se na narednim stranicama slavonski identitet, čiji su nosioci bili dakle plemići s posjedima *intra ambitum regni Slavoniae* i čiji se život uređivao prema specifičnim običajima i pravima, razmatra kao regionalni identitet.¹³ Takva vrsta distinkcija ima odraza i u zapisu o putovanju kijevskog metropolita Izidora pod naslovom *Peregrinatio metropolitae Isidori ad concilium florentium*, nastalom iz pera biskupa Simeona Suzdaljskog. Putujući iz Firence, nakon što je dospio na istočnu jadransku obalu u Senj i zaputio se prema Brinju, Suzdaljski primjećuje kako tu žive Hrvati, jezika sličnog rutenskom. Došavši pak do rijeke Drave, ističe kako ta rijeka dijeli zemlju slavensku od zemlje ugarske.¹⁴ Dakle, i u ovom kratkom zapisu se naziru različite koordinate u kojima se miješa i nadopunjuje teritorijalno određenje i određenje preko etniciteta – s jedne strane je tu granica između dviju zemalja, koje, barem prema imenima, nastanjuju i različite etničke skupine, dok je u jednoj od tih slika dodatno zakomplicirana etnonimom Hrvati.

Znakoviti odabir termina zapravo sadrži i srž dileme i spora koji je dugo zaokupljao i dijelio hrvatske i mađarske povjesničare, a tiče se položaja srednjovjekovne Slavonije. Naime, vraćajući se u daleko 11. stoljeće, Slavonija je prema mišljenju većine mađarskih povjesničara već predstavljala dio Ugarske, što bi samo po sebi objasnilo prisutnost ugarskog plemstva na tom prostoru, ili je postala dio kraljevstva tek krajem 11. stoljeća, što je pozicija hrvatskih povjesničara.¹⁵ Potonji su pak većinom smatrali kako se kraljevski autoritet Arpadovića daleko snažnije očitovao u Slavoniji negoli južno od Kapele.¹⁶ Takav autoritet se potom očitovao i u donacijama, kroz koje je značajan dio plemstva iz Ugarske stekao posjede u Slavoniji, čime se implicitno objašnjavala i njihova tamošnja prisutnost. Prema takvom je rasuđivanju Drava mogla biti granica dviju „zemalja“, ali je Slavonija, kao posljedica snažnije moći kraljeva, po etničkoj slici odudarala od Hrvatske.

Kako su hrvatski povjesničari, a posljedično i šira javnost, odgovarali na mađarsku prisutnost u Slavoniji? Najprije valja reći kako su ti stavovi uvelike oblikovani u 19. stoljeću, kada su Mađari predstavljali najvažnije Druge, a odgovor je išao u dva pravca.¹⁷ S jedne strane moglo bi se govoriti o ignoriranju Slavonije, to jest o nevjerojatnom fokusu na splet pitanja vezanih uz ideje eksplicirane u tekstu znanom kao *Pacta conventa* te općenito uz *regnum Croatiae*, pri čemu je bilo malo prostora za

12 O značaju etničkih imena vidi više u: Davies, „The Peoples of Britain and Ireland“, 1-9; Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, 22-24.

13 Za dobar pristup regionalnim identitetima u slučaju Transilvanije vidi: Popa-Gorjanu, „The Nobility as Bearers of Regional Identity“, 41-58.

14 Krajcar, *Acta Slavica Concilii Florentini*, 37-38.

15 O raspravama hrvatskih i mađarskih povjesničara vidi: Andrić, *Potonuli svijet*, 37-65; Körmendi, „O pripadnosti ‘stare’ Slavonije u 11. stoljeću“.

16 Vidi, na primjer, najutjecajniju sintezu hrvatskog srednjovjekovlja: Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*.

17 Za oblikovanje temeljnih parametara hrvatske historiografije u 19. stoljeću vidi: Ančić, „Kako danas čitati studije Franje Račkog“.

Slavoniju, koja tek u posljednje vrijeme izlazi iz historiografske sjene.¹⁸ Drugi postupak, koji se prelijevao i na popularna stajališta, usmjeravao se k automatskom izjednačavanju svoga plemstva južno od Drave s Hrvatima, što je na primjer poprimilo karikaturalne razmjere u epizodi s kraja 14. stoljeća koja je postala dio „općeg znanja“ – „krvavom saboru križevačkom“ – kao trenutku Sigismundova obračuna s vođama pobune koji su utjelovljeni kao predvodnici hrvatskog plemstva, iako je riječ o osobama koje nisu imale apsolutno nikakve veze s hrvatskim identitetom.¹⁹ Bez obzira na donekle divergentne smjerove, oba gledišta počivaju na teleološkom pristupu, nastupajući iz uske nacionalne perspektive, reificirajući Hrvate kao primordijalnu grupu, definirajući identitete kroz moderni teritorijalni okvir ili kroz ono što se naziva hrvatskim zemljama. Nasuprot tome, ovdje se etnicitetu pristupa kao kognitivnom fenomenu, koji se proizvodi kroz društvenu interakciju i koji je pritom dinamičan, situacijski fenomen, no koji je nemoguće tako lako odvojiti od kulturnog sadržaja, kako ponekad postupaju pristalice društveno konstruktivističkog modela etniciteta.²⁰

Pored toga, valja poći od gledišta da se ključ katkada nalazi u paradoksima. S jedne strane moguće ga je zamijetiti u činjenici da se iza pojma *Sclavonia*, kada je u pitanju plemstvo, može zapaziti daleko heterogenija etnička slika nego što to samo ime implicira. Pritom su usporedbe između Slavonije i Hrvatske u drugi plan potisnule razlike unutar same Slavonije, gdje je slavonski identitet na neki način monopoliziran od strane plemstva Križevačke županije.²¹ Naime, u usporedbi s plemstvom Zagrebačke županije (tj. krajeva južno od Save), križevačko plemstvo obilježava daleko snažnija integracija pridošlica, što je imalo reperkusije i na izrazitiju etničku raznolikost plemstva, koje se poziva na „slavenski“ okvir *Sclavoniae*. Objašnjenje toga leži dobrim dijelom u horizontalnoj mobilnosti plemstva, i dok to na prvi pogled može izgledati kao vraćanje na implicitno rezoniranje prethodnih generacija povjesničara, daljnja rasprava će pokazati daleko kompleksniju sliku od one monokauzalnosti promatrane kroz kraljevsku moć, i u kojoj će pažnja biti usmjerena na pitanje integracije vezane uz migracije u novu društvenu sredinu.

No, kako govoriti o (etničkim) identitetima ako je iskaza o njima vrlo malo? Odnosno, kako govoriti o integraciji? Odgovoriti na prvo pitanje daleko je teže nego

18 O tome svjedoče nedavno objavljene monografije: Kekez, *Pod znamenjem propetog lava*; Pisk, *Pustinjaci podno Garić planine*; Pálosfalvi, *The Noble Elite in the County of Körös*. K tome valja dodati i doktorsku disertaciju Suzane Miljan, v.: Miljan, „Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog“. Posljednja dva naslova iznimno su važna za ovaj rad i često ću se na njih pozivati na idućim stranicama.

19 Vidi: Balog, „Krvavi sabor križevački“, 405-408.

20 Za korisne preglede pristupa etnicitetu vidi: Jenkins, *Rethinking Ethnicity*; Eriksen, *Ethnicity and Nationalism*. U kontekstu, ne slučajno, ranosrednjovjekovnih studija vidi pionirski rad Patrick J. Geary, „Ethnic identity as a situational construct“, 15-26; Halsall, *Barbarian Migrations and the Roman West*, 35-45; Bartlett, „Medieval and modern concepts of race and ethnicity“, 39-56. Također, dva korisna rada koji iz različitih perspektiva razmatraju odnos kulturnog sadržaja i etniciteta, v.: Eriksen, „The cultural contexts of ethnic differences“, 127-144; Cornell, „The Variable Ties that Bind“, 265-289.

21 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 371-372, uz naznaku kako se autorovi zaključci odnose na 15. stoljeće i prvu četvrtinu 16. stoljeća.

odgovoriti na drugo, i praktična rješenja uslijedit će tijekom same rasprave. Odgovor na drugo pitanje polazi od toga kako integracija počiva na interakciji, to jest sagledavat će se prvenstveno kroz uspostavljanje i održavanje društvenih mreža, i to putem snažnih veza (*strong ties*).²² Osobita pozornost će pritom biti dana ženidbenim vezama, koje su i iz emske perspektive smatrane vezama kroz koje se stapaju različite (etničke) grupe i pojedinci.²³ Pored toga, pažnja će biti usmjerena k promatranju veza ili pamćenja o kraju iz kojeg pridošlice dolaze – (samo)svijest o tome je i razlog zašto se ovdje govori o pridošlicama. Sagledat će se i prakse poput davanja imena i oznaka društvenog položaja kako bi se sagledale promjene koje nova društvena okolina (ne) donosi. Na samom kraju ovog uvodnog dijela valja dodati naizgled jednostavan, ali možda i najkompleksniji problem: u kojem obliku navoditi (prez)imena – zapravo pridjevke izvedene iz naziva posjeda – pojedinaca i obitelji, jer već oblik za koji se odlučimo šalje implicitnu poruku o nečijem identitetu.²⁴ Problem je nemoguće u potpunosti riješiti pokušajem uporabe nekog srednjovjekovnog oblika jer oni nisu dosljedno upotrebljavani, što je u predmodernom, nebirokratiziranom i povrh toga multietničkom društvu nemoguće očekivati. No, to ipak i dalje ostaje najbolji trag, posebno u onim slučajevima kada samo plemstvo izdaje isprave ili pisma u svoje ime, pa se tako na idućim stranicama držim tog principa, što vodi do toga da, na primjer, upotrebljavam oblik Kastellanffy umjesto Kaštelanovići, kako se već ustalilo u hrvatskoj historiografiji.²⁵

Prije razmatranja odabranih plemićkih obitelji, valja pozornost usmjeriti k brojkama – broju pridošlica i načinima njihova dolaska u Slavoniju, jer je to jedan od ključnih elemenata za razumijevanje razlika između Zagrebačke i Križevačke županije. Iako je teško biti sasvim precizan s brojem pridošlica, mogu se donijeti dva zaključka: broj pridošlica u 14. st. bio je veći u Križevačkoj nego u Zagrebačkoj županiji, a omjer je značajno porastao u prvoj polovici 15. stoljeća. Među njima ipak postoji jedna sličnost. U 14. st. plemstvo je stjecalo posjede u objema županijama gotovo isključivo zahvaljujući kraljevskim donacijama: četiri su takve obitelji za Zagrebačku županiju (Zrinski, Töttösi, Bicskele, de Surdis) i najmanje pet za Križevačku (dva ogranka roda Hrvatinića, Kustyer, Dersfi, Ludbreški). Kao izuzetak u tom modusu stjecanja posjeda stoje Kastellanffy, čiji je rodonačelnik Petar u Križevačkoj županiji stekao posjede preko ženidbe, te Bevenjudi u Zagrebačkoj.²⁶

22 Za snažne veze vidi općenito te za vezu s etnicitetom vidi kod: Collar, „Networks and Ethnogenesis“, 99-100, 105.

23 Za Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo vidi takve iskaze u kronikama kod: Fügedi, Bak, „Foreign knights and clerks in early medieval Hungary“, 320, 322; Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana*, 46-47.

24 Na problem ukazuje i Pálosfalvi, *The Noble Elite*, str. 14-16, fus. 30, no ne uvijek uz najsretnija praktična rješenja, na primjer vezana uz način kako imenuje jedan ogranak roda Hrvatinića: Latkfi.

25 O načinu na koji su označavani u izvorima i u hrvatskoj historiografiji vidi: Maček, Jurković, *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duba*, 10-16.

26 Vidi do sada navedene obitelji kod: Pálosfalvi, *The Noble Elite*; Miljan, „Plemićko društvo“.

Prva polovica 15. st. nosi određenu sličnost za obje županije u pogledu smanjivanja uloge kraljevske donacije u stjecanju posjeda, ali predstavlja i značajan kontrast, i to ne samo u brojkama. Naime, brojke su i dalje na strani Križevačke županije, u kojoj predominantni način stjecanja posjeda postaje kombinacija službe (*familiaritas*) i braka, prvo ih često dovodeći u Slavoniju, gdje su se dobro oženili ili stekli dovoljno novca kako bi kupili posjede. I dok je barem deset takvih slučajeva za Križevačku županiju, za Zagrebačku ih je tek nekolicina.²⁷ Usporedba familijara u službi Celjskih može poslužiti kao dobar primjer. Glavna baza Celjskih nalazila se u Varaždinskoj županiji, ali su imali i znatne posjede u Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji, što im je u kombinaciji s banskom čašću, koju su držali veći dio prve polovice 15. stoljeća, otvaralo mogućnost za dominaciju nad Slavonijom. To je pak značilo da su mogli nagrađivati svoje službenike, od kojih su najvažniji dolazili iz njemačkih zemalja, u obje županije, barem teoretski, podjednako. Međutim, dok je petorica (Paschingar, Piers, Ladislav Zalai, Frodnacher, Turóci) njihovih familijara stekla posjede u Križevačkoj županiji, u Zagrebačkoj je županiji, i to samo zakratko, bio samo jedan (Ivan Glaynar), ukoliko iz obzira maknemo jednu njemačku obitelj nižeg plemstva iz Turopolja.²⁸ Koji su razlozi takve diskrepancije? Makar je teško biti sasvim precizan, može se navesti niz razloga. Jedan od glavnih naizgled je veoma prozaičan: dostupnost posjeda, tj. slobodne zemlje. Naime, Križevačka županija, osim što je bila veća, predstavljala je rezervoar zemljišnih resursa, to jest županijom su još u 14. i 15. stoljeću dominirale šume, dok su izgleda zemljišni resursi u Zagrebačkoj županiji bili daleko intenzivnije iskorišteni do tog vremena.²⁹ Pored toga, Zagrebačka županija je imala i drukčiju konfiguraciju posjednika. Tu su se nalazili znatni posjedi Zagrebačke crkve, kao i topuske opatije, a uz njih je velike posjede držala i jedna lokalna magnatska obitelj, prije spomenuti Babonići.³⁰ I na razini političkih previranja, kakva su bila ona prvih petnaestak godina Sigismundove vladavine, koja su otvarala put konfiskacijama posjeda, zagrebačko plemstvo pokazalo je bolje političke instinkte od plemstva Križevačke županije.³¹ Sve su to razlozi zašto već na razini brojki i modusa stjecanja posjeda Križevačka županija u usporedbi sa

27 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 313-314.

28 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 308-309, 289-292, 301-305; Miljan, „Grofovi Celjski i Nijemci, službenici njihovih utvrda“, 20; Miljan, „Nijemci u Turopolju u kasnom srednjem vijeku“, 38.

29 Iako su ovo zaključci koji zahtijevaju temeljitije istraživanje, već i ponešto opsežnija usporedba posjeda u ovim dvjema županijama, u dokumentaciji nastaloj prilikom reambulacija i opisa posjeda, otkriva razlike; vidi i primjedbu Pavla de Armaninis iz Mantove s kraja 14. stoljeća o tome kako je od Zagreba do Bude, dakle i prostorom Križevačke županije, putovao *per loca in infinitum silvestria*. Thallóczy, *Mantovai követjárás Budán, 1395*, 99; tomu valja pridodati da je i Suzdaljski na tom putu, ali tek prešavši Dravu, za prostor od trgovišta Csurgó do Felsőseged (3 miliaria) primijetio kako *continuo per silvam transire oportet*. Krajcar, *Acta Slavica Concilii Florentini*, 39.

30 Vidi prostor županije na karti kod: Engel, *Magyarország középkor végén*.

31 Jako malen broj konfiskacija posjeda u Zagrebačkoj županiji primjećuje Miljan, „Plemstvo Zagrebačke županije prema kraljevskoj i banskoj vlasti“, 196. Za Križevačku županiju, kao i političku krizu u Slavoniji s početka 15. stoljeća općenito vidi: Nekić, „*Iustus ab iniustus fidelesque ab infidelibus sequerare et manifeste propallare*“, 65-96.

Zagrebačkom pokazuje daleko snažniju horizontalnu mobilnost.³² Od kud pak dolaze te pridošlice? Pored njemačkih zemalja, stranci dolaze iz talijanskih krajeva, a u sklopu unutrašnje migracije plemići s cijelog prostora Ugarskog Nadkraljevstva (*Archiregnum Hungaricum*) (Ugarska, Hrvatska, Bosna).³³

Studije slučaja – Križevačka županija

Okrećući pažnju prema studijama slučaja krenut ću od Križevačke županije, odnosno od obitelji Kastellanffy. Petar, rodonačelnik obitelji Kastellanffy, član „hospitalne“ obitelji Gragnana, rodom s prostora današnjeg Vittorija Veneta, došao je u Slavoniju na samom kraju 1310-ih, a brak s Anom Pekri te izdašnost njegovog punca otvorili su mu vrata stalnom naseljavanju u Slavoniji.³⁴ Zahvaljujući vezama s moćnim puncom Petar se brzo uklopio u novu sredinu, o čemu svjedoči i odabir imena za Petrovu djecu, među kojima se nalaze Ladislav i Emerik, a valja dodati i da se nazivaju u mađarskom obliku Kastellanffy, sinovima Kaštelana. Pritom se u tim dvama slučajevima može primijetiti utjecaj Anine obitelji, jer za Pekrije imamo slučaj identifikacije kao *de prosapia nobilium regni Hungarie orti*, što se čini gotovo kao direktna aluzija na ideje iznijete kod Šimuna od Keze o ugarskim rodovima iz doba doseljenja.³⁵ Dva Petrova sina za supruge su pak uzeli pripadnice roda bosanskih Hrvatinića (o njima više naprijed). Idući prema narednim generacijama, u jednoj grani obitelji primjetno je kako se supruge uzimaju iz obitelji koje se u Slavoniju doseljavaju također s prostora Italije: dva brata, Sigismund i Gašpar, uzimaju pripadnice obitelji Orbona, tj. kćer Jakova zvanog Talijan te knezova *de Prata*. Nakon dvije generacije brak će ponovno sklopiti s obitelji Prata.³⁶ Opetovani izbor bračnih drugova među talijanskim pridošlicama puno stoljeće nakon dolaska Petra u Slavoniju ne izgleda nasumičan, i vjerojatno je odraz svijesti o korijenima, kojih su se prisjećali i njihovi susjedi, koji ih još 1430-ih navode kao *de parcium Italicorum*.³⁷ Kastellanffy su se stoga vrlo brzo uklopili u novo okruženje, štoviše nakon jedne generacije postali su svojevrsan most za druge pridošlice (Hrvatinići), a bili su to i u kasnijim generacijama (Prata), u međuvremenu ostvarujući brakove i ulazeći u značajne transakcije i s drugim lokalnim plemstvom. Knezovi od Prate, koji su posjede u Križevačkoj županiji stekli u prvoj polovici 15. stoljeća putem kraljevske donacije, svoj talijanski identitet nisu održavali samo kroz takve veze, već i kroz opetovano korištenje pridjevka *de Prata* koji ih je podsjećao na mjesto porijekla, a takvo što nazire se i kroz porijeklo osoba koje su se nalazile u njihovoj

32 Do sličnog zaključka preko usporedbe sa županijom Ung dolazi i: Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 316-317.

33 Za koncept *Archiregnum Hungaricum* vidi: Ančić, „Od zemlje do kraljevstva“.

34 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 179; Nekić, „Plemićki rod Tetenj“, 53-54.

35 Za Pekrije vidi: CD III, br. 283, str. 320, a za Kezu vidi: Szűcs, „*Theoretical Elements* in Master Simon of Kéza's *Gesta Hungarorum*“.

36 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 181-183.

37 MNL OL, DL 43876.

službi.³⁸ No, pored tih veza koje upućuju na vitalnost pamćenja o porijeklu, knezovi od Prate su se integrirali u novu okolinu i sklapajući brakove i s drugim križevačkim obiteljima, među njima s Vlatkovićima od roda Hrvatinića.³⁹

Ukoliko je visoka politika i dovela dvije grane roda Hrvatinića u Slavoniju sredinom 14. stoljeća, lokalne prilike su diktirale brakove prve generacije tih obitelji. Naime, osiguravanje novostečenih posjeda Brštanovac i Dobra Kuća podrazumijevalo je dugotrajne sporove, koji su izgleda djelomično riješeni sklapanjem brakova: s prethodno spomenutim Kastellanffyima te plemićima od Desnice.⁴⁰ Specifičan oblik zamjene s kraljem Ludovikom dviju obitelji sigurno nije bio slučajan: dobili su posjede, tj. utvrde, jednu u relativnoj blizini druge te na relativno bliskoj udaljenosti od svojih djedovskih posjeda. Pojava treće grane roda, od Peći, krajem 14. stoljeća rezultirala je još gušćom mrežom jer i oni dobivaju posjede u neposrednoj blizini Brštanovca, a posebno jer sklapaju brakove s obitelji Pekri. Na koji način je nova sredina djelovala na identitete dijela pridošlih Hrvatinića vidi se na primjeru prakse davanja imena nakon dolaska u Slavoniju. Dok su neki od njih u trenutku dolaska imali slavenska imena (Vlatko, Nelepec, Vukoslav, Gojслав), nakon toga njihovi potomci odreda nose standardna kršćanska imena.⁴¹ Promjena se čini posebno upečatljivom kada se usporedi s imenima Vukčevih potomaka (Hrvoje, Vuk, Dragiša, Vojslav) koji ostaju u Bosni.⁴²

Blizina starom kraju je pak omogućavala da članovi roda i dalje zadrže, pa i prodube, posjedovne interese na tom prostoru, a o vitalnosti tih veza svjedoči i održavanje kontakta s rodbinom, za koju znamo da ih posjećuje u Slavoniji.⁴³ Preko tih društvenih veza imali su pristup i lokalnom znanju, čija se instrumentalizacija očitava, na primjer, u poziciji kaštelana Vesele Straže Nikole Vlatkovog početkom 1410-ih, jednoj od važnijih pozicija u kontekstu jedne od najvećih preokupacija Sigismundova dvora tog perioda, tj. bosanske politike.⁴⁴ Iako se ta gusta rodbinska mreža stanjila s vremenom kroz odumiranje obitelji od Peći već 1400-ih te Vlatkovih potomaka 1470-ih, očuvanje pamćenja o starom kraju može se nazrijeti još krajem 15. st., u ženidbi Franje od Dobre Kuće s kćerkom Ilije zvanog Bošnjak (*Bosnyak*).⁴⁵

38 Za knezove od Prata vidi: Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 285-289; za pridjevak *Prata* MNL OL, DL 35601, 35618, 35111, 103571 (gdje se naglašava kako su *Italicorum filiorum videlicet condam comitis de Prata*), za familijara (*Michaele Italico*) vidi: Mályusz, „*A szlavoniai és horvátországai középkori pálos kolostorok*“, 289-291, gdje se također koristi pridjevak *comes de Prata*.

39 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 288.

40 Za posjedovne sporove koji su se vukli tridesetak godina vidi: Nekić, „Plemićki rod Tetenj“, 191.

41 Promjena je to koja je odraz šire europske promjene u obrascima davanja imena razvijenog srednjeg vijeka, posebno primjetne na periferiji kršćanskog svijeta. O tome vidi više u: Bartlett, *The Making of Europe*, 274-280.

42 Vidi genealogiju kod: Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 / Középkori magyar genealógia* (dalje: MVA/KMG), sub voce Hrvatinić.

43 Za posjedovne interese plemića od Dobre Kuće u Vrbaškoj županiji vidi: Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 220; CD XIV, br. 99, 149-150; CD XV, br. 136, 194-195; br. 149, 212-213; CD XVI, doc. 213, 260-261; MNL OL, DL 101936 [posjet rođaka (*proximus*) Grgura sina Saracena *de Dlamuch* iz 1396.].

44 Pálosfalvi, *The Noble Elite*, 203.

45 *Isto*, 223.

Nekoliko je zaključaka koje valja podcrtati. U prvom redu valja istaći da je svijest o porijeklu bila iznimno dugotrajna, što, budući da je riječ o plemstvu, ne treba čuditi, kako to ilustrira i djelo Šimuna Keze gdje je pamćenje o korijenima pridošlica trajalo i preko 100 godina.⁴⁶ Što nam prethodni slučajevi pak otkrivaju o načinima na koje se održavalo to pamćenje? Za neke je to proizlazilo iz kontakta sa starim krajem, rodbinom i širom društvenom mrežom, kao i putem održavanja posjedovnih interesa na tom prostoru (Hrvatinići). Pored toga, i u novom društvenom okruženju stari su identiteti zadržavali vitalnost. Na to je, primjerice, zasigurno utjecala činjenica da su se posjedi Hrvatinića nalazili u neposrednoj blizini, što zapravo svjedoči o aktivnom nastojanju da se takve veze očuvaju i u kraju u kojem stječu posjede. Brakovi Kastellanffyja s onima koji dolaze iz talijanskih krajeva, i to dvije generacije nakon dolaska u Slavoniju, pokazuju još jedan oblik kroz koji je svijest o korijenima utjecala na uspostavljanje prisnih veza, istovremeno dalje doprinoseći očuvanju te svijesti.

S druge strane, ali zapravo na sinkronijskoj razini, sve gore razmatrane obitelji i njihovi članovi pokazuju vrlo visoku razinu adaptacije i integracije u novu sredinu, gdje su s protekom vremena i sami bivali „domaćinima“ pridošlicama. Utjecaj nove sredine vidi se na mijenjanju praksi (imena), ali ponajviše na razini duboko i gusto isprepletene mreže koja se istkala između starosjedilaca i pridošlica i između pridošlica samih. Ne znači to da među njima nisu postojali sukobi, dapače. No, ti sukobi proizlazili su iz posjedovnih, a ne identitetskih pitanja. Također, ono što je ovdje još važnije istaknuti, ta gusta mreža rezultirala je time da njene niti nikada nisu sasvim popucale, odnosno omogućavala je kontinuirano, nesmetano kretanje u jednom multietničkom društvu. Posljednji element koji valja istaknuti, na kojem se također vidi ta integracija i koji je služio kao neka vrsta svoda kroz koji se izražavao kolektivni interes i identitet zajednice plemstva, tiče se slavonskog identiteta. Naime, iz svih navedenih obitelji netko od članova bio je biran za slavonske vicebanove, župane, slavonske predstavnike na saborima kraljevstva ili poslanike kralju, odnosno svi pokazuju izniman stupanj participacije u stvarima od lokalnog, regionalnog značaja.

Studije slučaja – Zagrebačka županija

Prelazak na zagrebačku skupinu pridošlica nudi uvelike drukčiju sliku. Töttösi od Bátmonostora posjed Blinju dobili su 1340-ih, no sve do izumiranja obitelji sredinom 15. stoljeća nema nikakve naznake da su se integrirali na prostoru Slavonije, te predstavljaju klasičan primjer „odsutnih gospodara“. Jedini brak sklopljen na prostoru Slavonije sklopljen je odmah po dobivanju posjeda, s Csuporima iz Križevačke županije.⁴⁷

46 Kéza, *Gesta Hungarorum. Općenitije o ulozi pamćenja o porijeklu, gotovo isključivo prenošenom usmenim putem, u životu plemstva Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva vidi: Fügedi, „Verba Volant... Oral Culture and Literacy among Medieval Hungarian Nobility“.*

47 MVA/KMG, *sub voce* Töttös (bátmonostori).

Ono što obilježava odnose Töttösa je niz sukoba, od kojih su neki bili i akutni, sa susjedima, s kojima su izgleda teško ostvarivali zajedničku riječ – nema naznaka da su poput Hrvatinića ženidbom nastojali okončati sukobe ili steći saveznike na lokalnoj razini.⁴⁸ To ne znači da ne postoje nikakvi kontakti s plemstvom Zagrebačke županije. Oni se vide 1430-ih, kada neki od lokalnih plemića služe kao jamci Ladislavu Töttösu, no takve se prilike u preko 100 godina uistinu mogu okarakterizirati kao rijetkost.⁴⁹ Ovi zaključci su tim čvršći jer je sačuvan obiteljski arhiv Töttösa koji sadrži iznimno bogatu građu, među kojom su za ovu temu možda i najvažnija pisma, no u kojima su Slavonija i slavonska posla i mreže zanemarivi. Jedini lokalni plemić za kojeg se među sačuvanim pismima vidi pisana komunikacija s Töttösima je Ladislav Bicskele, koji se u još nekoliko navrata spominje u nekim poslovima s istim Ladislavom Töttösem.⁵⁰ Iz navedenog se možda mogu izvući oprezni zaključci kako je etnička bliskost bila faktor preko kojeg su Töttösi gradili svoju oskudnu društvenu mrežu u Zagrebačkoj županiji.⁵¹ Naime, pored brakova, i snažna veza s Bicskeleima upućuje na to jer i Bicskelei su bili pridošlice koje su posjed Zelinu dobile u drugoj polovici 14. stoljeća. Upravo promjena imena posjeda, dodavanjem dodatka „war“, ukazuje na mađarski element, a valja napomenuti kako se Bicskelei redovito kroz 15. stoljeće identificiraju preko oblika *Zelnawar*.⁵²

Zrinski su, u istom desetljeću kao i Töttösi, kroz zamjenu s kraljem Ludovikom dobili Zrin. Iako je Grgur Šubić po dolasku u Slavoniju ruku svoje kćeri dao Nikoli Totu od Szomszédvára / roda Ača (o njima više naprijed), vrlo brzo potom njegov fokus seli van Slavonije, prema prostoru Hrvatske, tj. Bužanima. Juraj i njegovi potomci pak ostaju vezani za Zrin, no to nije značilo da nisu zadržali interese na prostoru Hrvatske, u Bribiru, starom sijelu roda Šubića, te okolici. Te veze se otkrivaju krajem 14. st., a izrazito su vidljive sve do kraja 15. stoljeća, kroz zadržavanje posjedovnih interesa u Bribiru i kroz intenzivne kontakte sa svojom rodbinom.⁵³ Bliskost s rodbinom iz Hrvatske

48 Za sukobe vidi: Miljan, „Plemićko društvo“, 194-195; Ančić, „Cistercitska opatija u Topuskom“, 36-38; Ančić, „Od tradicije ‘sedam pobuna’ do dragovoljnih mletačkih podanika“, 59-62; Karbić, Miljan, „Knezovi Zrinski u 14. i 15. stoljeću“, 26-27.

49 Kammerer, *A zichi és vásonkeői*, vol. 8, br. 437, str. 630 (Nikola od Bikszada); br. 438, str. 631 (Ladislav Bicskele); *Isto*, br. 441, str. 636-637 (Pavao Zrinski, Ladislav Bicskele, Nikola od Bikszada, Petar Pozobčić *de Gywrgowcz*, Ivan Gyepew, Dionizije Plavić); *Isto*, br. 441, str. 636-637 (sve tri transakcije su iz druge polovice 1438.). Početkom 1420-ih Petar Zrinski također je obećao, na zahtjev bana Dionizija Marcalija, pomagati sinove pokojnog Ladislava Töttösa, što onda upućuje i na veze sa Zrinskima. *Isto*, br. 5, str. 8.

50 Lukscics, *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idősb ágának okmánytára*, vol. XII, br. 156, str. 197; vidi i prethodnu fusnotu.

51 Suzana Miljan primjećuje kako je odabir ženidbenih partnera bio pod utjecajem etničkog elementa. Miljan, „Plemićko društvo“, 90.

52 Kada su tek preuzeli posjed 1390-ih Bičkele se još nazivaju *de Zelina* (CD VIII, doc. 213, 318); ali nakon toga redovito se nazivaju *de Zelnawar*. Fejér, *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/5, 396; Thallóczy, Barabás, *A Frangepán család oklevéltára*, I., 306; MNL OL, DL 100499; MNL OL DF 276996; pogledaj bilješku 49.

53 Karbić, Miljan, „Knezovi Zrinski“, 15-16, 24-26; Karbić, Miljan, „Političko djelovanje kneza Pavla I. Zrinskog“, 103-104; Ančić, „Parba za dio nasljeđa banovca Jakova Šubića Bribirskog“, 309-322.

zasigurno je utjecala da su potonji kraljevskim darivanjem dobili upravo posjed Pernu u blizini Zrina u prvoj polovici 15. stoljeća, što je obrazac vrlo sličan onome Hrvatinića, osim što je ovdje riječ o skoro 100 godina razlike između stjecanja tih dvaju posjeda. Bliskost Zrinskih s rodbinom vidi se iz korištenja istog grba (jednokrilni/dvokrilni orao).⁵⁴ Osim toga, većina ženidbenih partnera Zrinskih dolazila je s prostora Hrvatske, među kojima su prednjačili brakovi s knezovima krčkim Frankopanima i knezovima Krbavskim. Mada nisu isključeni brakovi s plemkinjama s prostora Ugarske, odnosno Križevačke županije u četvrtoj generaciji po dolasku, jedina sigurna informacija ipak se tiče samo braka Petra (II.) s Jelenom Blagajskom.⁵⁵ Zrinske, Frankopane, Krbavske i Blagajske je osim guste mreže brakova vezala još jedna zajednička praksa: kao oznaku društvenog statusa svi su oni koristili titulu *comes*. Kako primjećuje S. Miljan, kneževsku titulu na području Zagrebačke županije nose oni koji su bili hrvatskog porijekla ili su posjede imali na južnom dijelu županije.⁵⁶ No, u ovoj kvalifikaciji od smještaja posjeda važnijim mi se čini etnički utjecaj u korištenju titule: Zrinski je koriste kao nastavak pred-slavonske prakse,⁵⁷ ali Blagajski su domaće plemstvo, za koje imamo jednu od onih direktnih informacija o etničkoj identifikaciji.⁵⁸ Usporedba s Hrvatinićima je indikativna. Iako se prva generacija po dolasku nastavila titulirati po staroj praksi kao *comes*, nakon toga više ne rabe tu titulu, što upućuje, poput promjene u davanju imena, na prilagođavanje iskaza društvenog statusa onome svojih „vršnjaka“ iz Križevačke županije.⁵⁹ Sa samog kraja 15. stoljeća dolazi i jedan vrijedan dokument koji otkriva kako su Zrinski, tj. Petar Zrinski, kome je pismo bilo upućeno, u pisanoj komunikaciji koristili glagoljicu. Pismo je naime stiglo od Stjepana Blagajskog, što objašnjava korištenje glagoljice – u intimnoj komunikaciji Stjepan i Petar, koji se tu nazivaju knezovima, nisu komunicirali latinskim, već su koristili pismo i jezik koji su im očigledno bili najprirodniji, pri čemu valja ponoviti opasku s početka rada o isključenosti glagoljaša s prostora Zagrebačke županije, što znači da su infrastrukturu za takvu komunikaciju trebali osigurati sami.⁶⁰

Prethodna razmatranja upućuju na snažne veze Zrinskih sa starim krajem te daju naslutiti ulogu etničkih elemenata kako na razini prakse tako i u vidu društvenih

54 Karbić, „The Šubići of Bribir“, 439-444.

55 Karbić, Miljan, „Knezovi Zrinski“, 36-40.

56 Miljan, „Plemićko društvo“, 27.

57 Zrinski ne koriste uvijek tu titulu, nazivaju se i *magister*, *egregius* te daleko rjeđe *magnificus*, no u ispravama i pismima koja se pišu u njihovo ime otkriva se njihova samoidentifikacija kao *comites*. Kammerer, *A zichi és vásonkeői*, vol. 8, br. 5, str. 8; br. 200, str. 315; MNL OL, DL 38529, 252086, 276771, 231884.

58 Za Blagajske vidi prethodno o Babonićima.

59 MNL OL, DL 100096, 103310.

60 Ivšić, Bratulić, *Hrvatske glagoljične i ćirilčne isprave*, br. 116, str. 268-269. Valja upozoriti i na jedan kratki glagoljski natpis na poledini kraljevske isprave upućene Pavlu Zrinskom 1400., koji bih ipak prije pripisao utjecaju Zrinskih nego nekome sa Sigismundova dvora, kako to čine Karbić, Miljan, „Političko djelovanje“, 100, fus. 68. Za uporabu glagoljice od strane Blagajskih vidi još i: Thallóczy, Barabás, *A Blagay-család oklevéltára*, br. 187, str. 348-351.

odnosa u novoj sredini, u koju se Zrinski, u usporedbi s križevačkim primjerima, vrlo sporo integriraju. Tu sliku o integraciji valja ipak nadopuniti s nekoliko zapažanja koja se tiču one praktične strane funkcioniranja u novoj sredini. Kao prvo, kada su u pitanju familijari i službenici Zrinskih, oni s protekom vremena sve više dolaze s prostora Zagrebačke županije, makar je primjetno kako u službu konstantno uzimaju osobe s prostora Hrvatske.⁶¹ Drugo se tiče još praktičnijeg aspekta: obavljanje raznoraznih pravnih poslova nametalo je služenje slavonskim pravnim običajima.⁶² Ta dvojnost između potrebe za djelovanjem unutar dva pravna sustava najbolje se ocrtava u epizodi sa samog kraja 15. stoljeća, kada se hrvatski i slavonski plemići, izabrani kao arbitri u jednom sporu Zrinskih, zbog razlika u pravnim običajima nisu mogli dogovoriti oko presude.⁶³ Još direktnija vijest o vezi sa slavonskim običajnim pravom dolazi iz 1402. kada je Pavao Zrinski u ime slavanskog plemstva od Sigismunda tražio potvrdu privilegija izdanog zajednici slavanskog plemstva, a slična uloga se može nazrijeti i u Pavlovoj participaciji na saboru u Temišvaru 1397. godine.⁶⁴ Te dvije epizode također ukazuju na izniman društveni prestiž Pavla te čak ukoliko sam izbor za poslanika nije morao biti plod integriranosti u novo društvo – ne znamo kako su se poslanici birali, na to je možda mogla utjecati njegova bliskost dvoru, koja je onda jamčila i povoljan prijem i rezultat kod kralja za takve molbe – sigurno je doprinio osjećaju pripadnosti zajednici slavanskog plemstva.

Zrinski se u pogledu integracije nalaze negdje na pola puta između Töttösa i križevačkih primjera. Kako im je Zrin bio glavno središte, to je nametalo praktične potrebe usvajanja normi slavanskoga običajnog sustava te oslanjanja na osobe koje su ulazile u klijentističke odnose s njima, no pored toga se veze uz Hrvatsku i hrvatsko plemstvo (tako i ono u Slavoniji) čine daleko snažnijima, posebno kada se sagledaju veze s rodbinom, ženidbene veze i određene prakse poput oznaka društvenog statusa te uporabe glagoljice, što su sve elementi koji upućuju na vitalnost hrvatskoga etničkog identiteta kod Zrinskih sve do samog kraja srednjovjekovlja.

Iz „talijanske skupine“ pridošlica može se izvući par tendencija: slabu biologiju i snažne veze uz patrone. Obitelj de Surdis, koja je dobila Lipovac, izumrla je u muškoj liniji nakon dvije generacije u Slavoniji. Bračnim vezama u tom su se razdoblju povezali u Zagrebačkoj županiji s Totima od Szomszédvára te Frankopanima, a u Križevačkoj s Kastellanffyjima, što je predstavljalo zalag za snažnu integraciju, no koja je ipak prekinuta 1420-ih.⁶⁵ Uz Lipovac su posjedovali i Jastrebarsko, koje su kupili od jedne

61 Karbić, Miljan, „Knezovi Zrinski“, 24-36; ali i darovnicu iz sredine 15. stoljeća Nikoli Novakovom Mogoroviću, plemiću iz Like, i njegovoj braći, koja baca drukčije svjetlo na njihove zaključke. MNL OL, DL 38529.

62 O uporabi „hrvatskih običaja“ svjedoči povelja iz 1403. u kojoj se Pavao Zrinski u obrani svojih prava poziva na *iure omni Croatico*. MNL OL, DL 33107.

63 Ančić, „Parba za dio nasljeđa banovca Jakova Šubića Bribirskog“, 313.

64 Karbić, Miljan, „Političko djelovanje“, 97-98, 101-102, koji nisu skloni tumačenju Pavlovog boravka u Temišvaru u ulozu slavanskog poslanika.

65 MVA/KMG, *sub voce* Lipovci (de Surdis).

druge talijanske obitelji, Carmignano, koja je tako tek neznatno vrijeme provela u Zagrebačkoj županiji.⁶⁶ Obitelj Bevenjudi stekla je znatne posjede na prostoru županije, a korijene tih akvizicija i njihova djelovanja treba u prvom redu tražiti u vezama s krčkim knezovima Frankopanima.⁶⁷ Tijekom 1420-ih Katarina Bevenjudi sklopila je brak s Ivanom Glaynarom od Ostrožina, familijarom Celjskih (koji se najvjerojatnije i domogao Ostrožina preko te veze), no njegovom smrću posjed je u nerasvijetljenim okolnostima prešao na Bevenjude.⁶⁸ Iako su se obje obitelji nastavile javljati u slavonskom kontekstu, zapravo nema nikakvih vijesti o njihovim vezama s lokalnim plemstvom: Bevenjudi, koji imaju posjede na prostoru županije, ipak prije svega ostaju vezani uz Frankopane, dok Glaynari, izgleda bez daljnjih posjedovnih akvizicija, ostaju vezani uz Celjske.⁶⁹

Na prethodnim stranicama često se provlačilo ime Tota od Szomszédvára (rod Ača). I sami pridošlice, najvjerojatnije su došli u Slavoniju s kraljem Ladislavom krajem 11. stoljeća. Do 14. stoljeća integracija u novu okolinu podrazumijevala je izgleda i promjenu etničke identifikacije, jer članovi obitelji počinju upotrebljavati nadimak Toth.⁷⁰ No, upravo činjenica da pridjevak postaje nasljedan poziva na oprez kada se želi govoriti o (samo)identifikaciji članova roda.⁷¹ Na primjer, pridjevak po posjedu, to jest utvrdi *Zumzed* u drugoj polovici 14. stoljeća dobiva i dodatak „war“, te se članovi roda nakon toga redovito nazivaju „de Zumzedwar“.⁷² Slučajno ili ne, upravo tada sklapaju brak s jednom ugarskom obitelji (Perényi), te još jedan u idućoj generaciji (Dombai). Promatranje obitelji kroz etničku prizmu na temelju pridjevka Toth ne čini se stoga samorazumljivim. No, Szomszédvári su važni iz još jedne perspektive. Sredinom 14. stoljeća vidjeli smo kako sklapaju brak sa Šubićima, a početkom 15. stoljeća s de Surdisima, što otvara perspektivu na razgranatu mrežu u kojoj su kao „starosjedioci“ mogli služiti kao ljepilo, posebno kada se uzme u obzir da su bili jedna od uglednijih plemićkih obitelji, čiji su članovi kao zagrebački župani sudjelovali u važnim poslovima slavonske plemićke zajednice. No, biologija je i u njihovom slučaju označila kraj tome, i to upravo u trenutku kada se Doroteja, kao posljednja iz obitelji, udala za još jednog stranca, Cernina Henninga, nazivanog i *Theutonicus*.

Cernin i njegov sin Nikola predstavljaju slavonski primjer ideala viteške kulture, budući da brakovima duguju svoj društveni uspon. Cernin je preko braka s Dorotejom stekao znatne posjede, kao i njegov sin preko braka s Dorotejom, sestrom Andrije od Ludbrega.⁷³ Cernin je 1457. uz Petra Bikszada bio predstavnik zagrebačkog plemstva

66 Miljan, „Plemićko društvo“, 66.

67 *Isto*, 27, 38, 55-56.

68 *Isto*, 57-58.

69 Za veze Bevenjuda vidi: Thallóczy, Barabás, *A Frangepán család*, vol. 2, br. 114, str. 119-121; br. 137, str. 139-140; br. 147, str. 149-150; za Glaynare vidi: Miljan, „Grofovi Celjski“, 14, 18.

70 Ančić, „From the ‘Demigod’ King“, 102.

71 Vidi kod: Scales, *The Shaping of German Identity*, str. 404, fus. 89. i tamo navedenu literaturu.

72 Za promjenu vidi kod: Heller, *Comitatus Zagrabienensis*, sv. 2, 64-65.

73 Za Nikolin brak vidi: MNL OL, DF 231275.

pred kraljem Ladislavom, što svjedoči o vezama na lokalnoj razini.⁷⁴ No, nakon toga on i njegovi potomci ne stvaraju gustu mrežu lokalnih veza, odnosno sigurno ne tako razgranatu kakva je bila ona Tota od Szomszédvára na čije su mjesto „uskočili“, niti više sudjeluju u stvarima od slavenskog značaja.⁷⁵ Drugim riječima, dok Toti, iako ih je nemoguće nazivati u 14. i 15. stoljeću pridošlicama, predstavljaju daleko sličniju putanju primjerima razmatranima u Križevačkoj županiji, dotle Henninzi, makar dolaze i stežu posjede kroz brakove – i to izgleda uspješnije nego itko u čitavoj Slavoniji toga doba – svjedoče o pridošlicama koje se ne integriraju dublje u lokalno tkivo, što je možda posljedica i činjenice da su obitelji iz kojih su uzimali supruge izumrle po muškoj liniji, a čiji su članovi mogli predstavljati prvu kariku za čvršće uvezivanje u lokalne mreže odnosa.

Zaključak

Razlike u brojkama pridošlica u Križevačkoj i Zagrebačkoj županiji bez sumnje su bile iznimno važne u oblikovanju plemićkih zajednica tih županija, odnosno u njihovoj različitoj društvenoj konfiguraciji. No, kako pokazuje prethodna analiza, osim brojki, razlike se tiču i aspekta integracije, gdje se, gledajući ukupno, plemstvo koje posjede stječe u Križevačkoj županiji iznimno brzo i snažno integrira u novu sredinu već u prvoj generaciji po dolasku, vezujući se uz lokalno plemstvo, što naravno ne treba posebno isticati za one koji se upravo putem ženidbe zadržavaju na prostoru županije. Nasuprot takvoj slici čvrste i brze integracije u novu društvenu okolinu, koja je rezultirala gustom društvenom mrežom koju obilježava konstantan priljev pridošlica, slučajevi pridošlica u Zagrebačkoj županiji otkrivaju sasvim drukčiju sliku. Nije riječ o tome da su tu veze sa starim krajem vitalne, jer to vidimo na više načina i u Križevačkoj županiji, već o tome da su kod zagrebačkih pridošlica one daleko intenzivnije nego veze koje se ostvaruju u novoj društvenoj okolini, odnosno da se većina interakcija odvija unutar iste etničke kategorije. U tom kontekstu i brojke počinju dobivati na još većem značaju, jer ukoliko se tomu pridodaju i primjeri započelih, ali snažnom kontinuiranom vezom uz patrone te biologijom obustavljenih procesa integracije, razaznaje se jedna vrlo tanka društvena mreža. To ne znači da interakcije među zagrebačkim plemstvom koje čine i pridošlice nije bilo, no u usporedbi s Križevačkom županijom ona se čini daleko slabijom. Ovo otvara i perspektivu na same županijske elite te pitanje slavenskog identiteta o kojem je na početku rada bilo riječi, no tu temu prepustio bih nekoj budućoj prilici.

Ovdje bih se vratio na pitanje etniciteta te opet krenuo od usporedbe Slavonije i Hrvatske. Naime, razlike među njima u pogledu etniciteta mogu se iskazati i kroz

74 MNL OL, DF 218846.

75 Vidi kratke crtice o njima kod: Klaić, *Zagreb u srednjem vijeku*, 62; pored toga zaključci se velikim dijelom temelje na podacima o obitelji koji se nalaze u registrima isprava objavljenima kod: Stipišić, Šamšalović, „Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije“, 563-643.

Handelmanov koncept, gdje se u slučaju hrvatskog plemstva može govoriti o etničkoj asocijaciji (*ethnic association*), dok se (multi)etnička slika Slavonije razaznaje kao etnička mreža (*ethnic network*).⁷⁶ Pritom je važno u slučaju Slavonije naglasiti kako Handelmanova analiza i koncept etničke mreže upućuju na to da, kako primjećuje R. Jenkins, „etnički identiteti mogu, na primjer, oblikovati svakodnevni život bez da se etničke grupe na lokalnoj razini ističu kao značajne društvene forme“.⁷⁷ Etnicitet je, kako pokazuju primjeri iz obje županije, služio kao osnova za određene društvene kontakte i transakcije. Čini mi se kako pritom valja podcrtati oba aspekta: ulogu etniciteta u *određenim* transakcijama. Tomu valja dodati da u Slavoniji, pored toga što je riječ o društvu u kojem se može govoriti o etničkim mrežama, nema govora o tome da su se etnički susreti odvijali kroz asimetrične odnose. Odnosno, ovdje je riječ o aristokratskom društvu u kojem se ne mogu zapaziti ogromne kulturološke razlike ili diskrepancije u odnosima moći koje bi snažno utjecale, to jest ograničavale interakciju. No, s druge strane to je svijet koji nije bio lišen osjetljivosti na etničke razlike, koje su se iskazivale i kroz stereotipe. Jedna crtica, koja uključuje prethodno spomenute aktere, slavonskog plemića, bana Pavla Csupora, i najpoznatijeg Hrvatinića, Hrvoja, to oslikava. Sukob ove dvojice u kronici pod naslovom *Cronica seu origo fratrum minorum de Observantia in provinciis Bozne et Hungarie Christo Iesu militantium*, nastaloj u prvoj polovici 16. stoljeća, s osloncem i na izvorima nastalim u 15. stoljeću, za razliku od Thuróczyja, koji također govori o sukobu, opisuje se i s etničkim konotacijama, budući da je prema njoj Pavao Hrvoja između ostalog uvrijedio i uporabom mađarske poslovice: „tja, Slaven nije čovjek, pogača nije kruh“ (*Tót nem ember, pogácsa nem kenyér*).⁷⁸ Iako je teško procijeniti pouzdanost ove vijesti, ona ipak otkriva društvo u kojem je korištenje stereotipnih motiva u osobnim razmiricama bilo lako zamislivo.

Međutim, ocrtavanje okvira ne otklanja problem – koji je naznačen i na samom početku rada – svakog nastojanja da se govori o etnicitetu kada ne posjedujemo informacije o etničkoj (samo)identifikaciji. No, i uz takvu ogradu iznio bih nekoliko opreznih zapažanja, a koja polaze od toga da je etnicitet situacijski konstrukt koji počiva na interakciji, ali i fenomen koji je ipak neodvojiv od kulturnog sadržaja, kako je prethodno istaknuto. Gusta i duboko isprepletena mreža, s posebnim naglaskom na snažne veze, u Križevačkoj županiji mogla je služiti i kao podloga za transfer i usvajanje kulturnih odlika, što je onda posljedično pojedincima omogućavalo njihovo strateško, situacijsko korištenje u procesu identifikacije. Tada zapravo govorimo o multietničkom društvu te pojedincima i članovima obitelji koje je teško svesti na samo jedan etnički identitet, to jest o fluidnom višestrukome etnicitetu (*multiple ethnicity*), što je pak stvarnost za koju je jako teško očekivati da bude zabilježena u izvorima jer, kako vezano uz drugi, nje-mački kontekst primjećuje L. Scales, srednjovjekovni svijet pokazuje „fundamentalan

76 Handelman, „The organization of ethnicity“, 195-196.

77 Jenkins, *Rethinking Ethnicity*, 21.

78 Andrić, *Potonuli svijet*, 191-196, 201-203.

nedostatak konceptualnog vokabulara podesnog za opisivanje etnički miješanih političkih zajednica, ili za poimanje stvarnosti i posljedica jezične i kulturološke interakcije i promjene“.⁷⁹ S druge strane, teško je nazrijeti iste tendencije u Zagrebačkoj županiji gdje niti broj niti integracija pridošlica različitih etniciteta ne upućuju na procese zamjetne u Križevačkoj županiji. Daljnja paralela između dviju županija također upućuje na razlike među njima. Dok u Križevačkoj županiji možemo naći osobe s pridjevkom *Croatus*, nije mi pošlo za rukom pronaći takve slučajeve u Zagrebačkoj županiji – tamo takvo što ne bi imalo nikakvog smisla, jer se izgleda velika većina stanovništva, pa i plemstva (kada je to činilo), identificirala kao Slaveni/Hrvati.⁸⁰

Izvori i literatura

Arhivski izvori

MNL OL: Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára, Budapest

– fond DL: Diplomatikai levéltár

– fond DF: Diplomatikai Fényképgyűjtemény

Objavljeni izvori

Fejér, Georgius. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*, IX/5. Budae, 1834.

Ivšić, Stjepan; Bratulić, Josip, prir. *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz zbirke Stjepana Ivšića 1100-1527, Acta Croatica. Hrvatski spomenici, knj. 1*. Zagreb: HAZU, 2017.

Kammerer, Ernő. *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, vol. 8. Budapest: Magyar Történelmi Társulat, 1895.

Lukcsics, Pál. *A zichi és vásonkeői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára. Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vasonkeo*, vol. 12. Budapest: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1931.

Smičiklas, Tadija et al. *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 1-18. Zagreb: JAZU, 1904-1990.

Thallóczy, Lajos. *Mantovai követjárás Budán, 1395*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1905.

Thallóczy, Lajos; Barabás, Samu. *A Frangepán család oklevéltára. I. 1333-1453*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1910.

Thallóczy, Lajos; Barabás, Samu. *A Blagay-család oklevéltára: Codex Diplomaticus Comitum de Blagay*. Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1897.

79 Scales, *The Shaping of German Identity*, 397. Vidi i vrijedne opaske u tom pogledu kod: Thomas, *The English and the Normans*, 71-77.

80 Za slučajeve pridjevaka *Croatus/Horvath* u Križevačkoj županiji vidi: MNL OL, DL 103615, 43744, 33871, 43858, 11230, 103623, 107041, 34666, 35254, 35538.

- Thuróczy, János. *Chronicle of the Hungarians*. Bloomington: Indiana University Research Institute for Inner Asian Studies, 1991.
- Toma Arhiđakon, *Historia Salonitana. Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika*, predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski Olga Perić, povijesni komentar Mirjana Matijević-Sokol, studija Toma Arhiđakon i njegovo djelo Radoslav Katičić. Split: Književni krug, 2003.

Literatura

- Ančić, Mladen. „Cistercitska opatija u Topuskom do pretvaranja u komendu“. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 27 (1994), br. 1: 29-42.
- Ančić, Mladen. „Desetljeće od godine 1091. do 1102. u zrcalu vrela“. *Povijesni prilozi* 17 (1998), br. 17: 233-259.
- Ančić, Mladen. „Dva teksta iz sredine 14. stoljeća. Prilog poznavanju ‘društvenog znanja’ u Hrvatskom Kraljevstvu“. *Starohrvatska prosvjeta* 3, 40 (2013), br. 3: 155-199.
- Ančić, Mladen. „From the ‘Demigod’ King to the First Ideas about a ‘National’ Kingdom“. U: *Kolomanov put*, ur. Jelena Borošak-Marijanović et al. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 2002, 42-111.
- Ančić, Mladen. „*Gradu kmeti* ili *iobagiones castr*i kao element društvene strukture Hrvatskoga Kraljevstva“. *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* 6 (2019): 35-132.
- Ančić, Mladen. „Kako danas čitati studije Franje Račkog“. U: *Franjo Rački, Nutarnje stanje Hrvatske prije XII. stoljeća*, priur. Mladen Ančić. Zagreb: Golden Marketing; Tehnička knjiga, 2009, 7-30.
- Ančić, Mladen. „Od tradicije ‘sedam pobuna’ do dragovoljnih mletačkih podanika. Razvojna putanja Zadra u prvom desetljeću 15. stoljeća“. *Povijesni prilozi* 28 (2009), br. 37: 43-94.
- Ančić, Mladen. „Od zemlje do kraljevstva: Mjesto Bosne u strukturi *Archiregnuma*“. *Hercegovina: Časopis za kulturno i povijesno nasljeđe* 26 (2015), br. 1: 9-88.
- Ančić, Mladen. „Parba za dio nasljeđa banovca Jakova Šubića Bribirskog“. *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* 36 (1994): 309-352.
- Andrić, Stanko. *Potonuli svijet. Rasprave o slavonskom i srijemskom srednjovjekovlju*. Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, 2001.
- Balog, Zdenko. „Krvavi sabor križevački: povijest i fikcija“. U: *Zbornik međunarodnoga simpozija Celjski grofje, stara tema – nova spoznaja, Celje, 27. – 29. Maj 1998*, ur. Rolanda Fugger Germadnik. Celje: Pokrajinski muzej, 1999, 405-408.
- Bartlett, Robert J. „Medieval and modern concepts of race and ethnicity“. *The Journal of Medieval and Early Modern Studies* 31 (2001), br. 1: 39-56.
- Bartlett, Robert. *The Making of Europe: Conquest, Colonization and Cultural Change 950-1350*. London: BCA, 1993.
- Benyovsky Latin, Irena; Pešorda Vardić, Zrinka, ur. *Towns and Cities of the Croatian Middle Ages: The City and the Newcomers*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2020.
- Collar, Anna C. F. „Networks and Ethnogenesis“. U: *A Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean*, ur. Jeremy McNerney. Malden MA: Wiley-Blackwell, 2014, 97-111.
- Cornell, Stephen. „The Variable Ties that Bind: Content and Circumstance in Ethnic Processes“. *Ethnic and Racial Studies* 19 (1996), br. 2: 265-289.

- Davies, R. R. „The Peoples of Britain and Ireland 1100-1400. II. Names, Boundaries and Regional Solidarities“. *Transactions of the Royal Historical Society* 5 (1995): 1-20.
- Engel, Pál. *Magyarország középkor végén, PC CD-ROM*. Budapest, 2002.
- Engel, Pál. *Magyarország világi archontológiája 1301-1457 / Középkori magyar genealógia, PC CD-ROM*. Budapest, 2001.
- Eriksen, Thomas Hylland. „The cultural contexts of ethnic differences“. *Man* 26 (1991), br. 1: 127-144.
- Eriksen, Thomas Hylland. *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London: Pluto Press, 2010.
- Fügedi, Erik. „Verba Volant... Oral Culture and Literacy among Medieval Hungarian Nobility“. U: Kings, Bishops, Nobles and Burghers in Medieval Hungary, ur. János M. Bak. London: Variorum Reprints, 1986, 1-25.
- Fügedi, Erik; Bak, János. „Foreign knights and clerks in early medieval Hungary“. U: *Expansion of Central Europe in the Middle Ages*, ur. Nora Berend. Farnham: Ashgate, 2012, 319-332.
- Geary, Patrick J. „Ethnic identity as a situational construct in the middle ages“. *Mitteilungen der anthropologischen Gesellschaft in Wien* 113 (1983): 15-26.
- Halsall, Guy. *Barbarian Migrations and the Roman West, 376-568*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Handelman, Don. „The organization of ethnicity“. *Ethnic Groups* 1 (1977): 187-200.
- Heller, Georg. *Comitatus Zagrabiensis*, sv. 2. München: Veröffentlichungen des Finnisch-Ungarischen Seminars an der Universität München, 1980.
- Jenkins, Richard. *Rethinking Ethnicity*. Los Angeles: SAGE Publications Ltd., 2008.
- Jurković, Ivan. „The Fate of the Croatian Noble Families in the Face of Ottoman Advance“. Doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2004.
- Karbić, Damir. „The Šubići of Bribir: A Case Study of a Croatian Medieval Kindred“. Doktorska disertacija, Central European University, Budapest, 2000.
- Karbić, Damir; Miljan, Suzana. „Knezovi Zrinski u 14. i 15. stoljeću između starog i novog teritorijalnog identiteta“. U: *Susreti dviju kultura: obitelj Zrinski u hrvatskoj i mađarskoj povijesti*, ur. Sándor Bene, Zoran Ladić, Gábor Hausner. Zagreb: Matica hrvatska, 2012, 15-43.
- Karbić, Damir; Miljan, Suzana. „Političko djelovanje kneza Pavla I. Zrinskog (1362. – 1414.)“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 87-107.
- Kekez, Hrvoje. *Pod znamenjem propetog lava: Povijest knezova Babonića do kraja 14. stoljeća*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.
- Klaić, Nada. *Zagreb u srednjem vijeku*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982.
- Kolanović, Josip. „Hrvatsko običajno pravo prema ispravama XIV. i XV. stoljeća“. *Arhivski vjesnik* 36 (1993): 85-97.
- Körmendi, Tamás. „O pripadnosti 'stare' Slavonije u 11. stoljeću“. *Scrinia Slavonica: Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest* 21 (2021), br. 1: 457-480.
- Krajcar, Joannes. *Acta Slavica Concilii Florentini: narationes et documenta*. Roma: Pontificium Institutum Orientalium Studiorum, 1976.

- Maček, Pavao; Jurković, Ivan. *Rodoslov plemića i baruna Kaštelanovića od Svetog Duha (od 14. do 17. stoljeća)*. Slavonski brod: Hrvatski institut za povijest – Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje, 2009.
- Majnarić, Ivan. „Vazda ljublaše pravdu s našimi pr'vimi: združivanje plemstva u Kraljevini Hrvatskoj anžuvinskog doba“. U: *Zadarski mir: prekretnica anžuvinskog doba*, ur. Mladen Ančić, Antun Nekić. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2022, 289-319.
- Majnarić, Ivan. *Plemstvo zadarskog zaleđa u XIV. i XV. stoljeću*. Zadar: Sveučilište u Zadru, 2018.
- Mályusz, Elemér. „*A szlavoniai és horvátországi középkori pálos kolostorok oklevelei az Országos Levéltárban*“. *Levéltári Közlemények* 7 (1929): 278-311.
- Margetić, Lujo. *Zagreb i Slavonija: izbor studija*. Zagreb; Rijeka: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Vitagraf d.o.o.; Adamić, 2000.
- Miljan, Suzana. „Plemstvo Zagrebačke županije prema kraljevskoj i banskoj vlasti u doba kralja Žigmunda (1387. – 1437.)“. U: *Prekretnice u suživotu Hrvata i Mađara: Ustanove, društvo, gospodarstvo i kultura / A horvát–magyar együttélés fordulópontjai: Intézmények, társadalom, gazdaság, kultúra*, ur. Pál Fodor, Dinko Šokčević. Budimpešta: Institut za povijesne znanosti Istraživačkog centra za humanističke znanosti Mađarske akademije znanosti; Hrvatski institut za povijest, 2015, 195-202.
- Miljan, Suzana. „Grofovi Celjski i Nijemci, službenici njihovih utvrda u Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji u kasnom srednjem vijeku (1385.-1456.)“. *Godišnjak njemačke zajednice. DG Jabrbuch* 20 (2013): 11-22.
- Miljan, Suzana. „Nijemci u Turopolju u kasnom srednjem vijeku“. *Godišnjak njemačke zajednice. DG Jabrbuch* 18 (2011): 29-50.
- Miljan, Suzana. „Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu, 2015.
- Nekić, Antun. „*Iustos ab iniustis fidelesque ab infidelibus sequestrare et manifeste propallare*: registar nevjernih i politička kriza u srednjovjekovnoj Slavoniji početkom 15. stoljeća / *Iustos ab iniustis fidelesque ab infidelibus sequestrare et manifeste propallare*: The Register of Rebels and Political Crisis in Medieval Slavonia in the Early 15th century“. *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea* 8 (2021): 65-96.
- Nekić, Antun. „Plemićki rod Tetenj od 13. do sredine 15. stoljeća“. Doktorska disertacija, Sveučilište u Zadru, 2017.
- Pálosfalvi, Tamás. *The Noble Elite in the County of Kőrös (Križevci) 1400-1526*. Budapest: Institute of History of the Research Centre for the Humanities of the Hungarian Academy of Sciences, 2014.
- Pisk, Silvija. *Pustinjaci podno Garić planine: Pavlinski samostan Blažene Djevice Marije na Gariću (Moslavačka gora) i njegova uloga u regionalnoj povijesti*. Zagreb: Leykam international, 2017.
- Popa-Gorjanu, Cosmin. „The Nobility as Bearers of Regional Identity in Fourteenth Century Transylvania“. U: *Transylvania in the Thirteenth to Sixteenth Centuries: Aspects of the Formation and Consolidation of Regional Identity*, ur. Cosmin Popa-Gorjanu. Cluj-Napoca: Mega, 2012.
- Raukar, Tomislav. *Hrvatsko srednjovjekovlje: prostor, ljudi, ideje*. Zagreb: Školska knjiga, 1997.
- Scales, Len. *The Shaping of German Identity: Authority and Crisis, 1245-1414*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

- Smith, Anthony D. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Oxford University Press, 1986.
- Stipišić, Jakov; Šamšalović, Miljenko. „Isprave u Arhivu Jugoslavenske akademije“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 3 (1960): 563-643.
- Szeberényi, Gábor. „Plemići, predijalci i *iobagiones castris* Rovišća u 13. i 14. stoljeću“. *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 30 (2012): 31-55.
- Szücs, Jenő. „*Theoretical Elements* in Master Simon of Kéza’s *Gesta Hungarorum* (1282-1285)“. U: *Simon of Kéza, Gesta Hungarorum: The Deeds of the Hungarians*, ur. László Veszprémy, Frank Schaer. Budapest: CEU Press, 1999, XXIX-CII.
- Thallóczy, Lajos. *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*. München: Duncker & Humblot, 1914.
- Thomas, Hugh M. *The English and the Normans: Ethnic Hostility, Assimilation, and Identity 1066-c.1220*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

SUMMARY

Newcomers and the Modes of Integration in Late Medieval Slavonia

The paper analyzes newcomers belonging to the layer of middling nobility and their forms of integration in medieval Slavonia during the 14th and the first half of the 15th century. Too often, questions of (ethnic) identity of groups and individuals were addressed from a narrow national perspective, reifying Croats as a primordial group, and defining identities through a modern nation-state territorial framework or the concept of „Croatian lands.“ Here, the question of (ethnic) identity is seen as a cognitive phenomenon produced through social interaction. It is a dynamic, situational phenomenon that cannot be easily separated from a specific cultural content. Furthermore, the question of integration is seen as a matter of interaction. The position of newcomer individuals and families is examined from the perspective of social networks, especially through strong ties such as marriages. The focus also lies on the question of memory of the previous living place, which is the reason why the term „newcomers“ is used. In addition to that, the author examines naming patterns and forms of expressions of social status as ways to determine whether and how the new social environment influenced newcomers. In addressing the question of newcomers, the paper takes a comparative approach. The author compares the County of Zagreb and the County of Križevci, and examines the quantitative and qualitative differences between the modes of integration in these two counties, which constituted most of medieval Slavonia. The research is conducted through an analysis of families that acquired properties in these two counties during the researched period. Regarding numbers, due to the nature of the source material, it is hard to be precise, but the numbers definitely favor Križevci County, especially in the first half of the 15th century. The differences extend beyond numbers. Newcomers in Križevci County were able to integrate quickly and establish strong and tight social networks in the new social environment. In contrast, the experiences of newcomers from Zagreb County paint a different picture. Their ties with their

previous living place were more intense than their ties with the nobility within the County. Instances of strong ties proved to be short-lived due to various reasons, such as biological fragility, among others.

Keywords: newcomers; integration; identity; social networks; medieval Slavonia; County of Zagreb; County of Križevci